

Irina Aldea

*Drumul spre culoare - Studiu poietic/poetic
al corespondenței lui Van Gogh*

Editura Universitaria, Craiova

Colecția Logosfera

Coordonator: Gabriel COȘOVEANU

Comitet științific:

Andrei BODIU, Universitatea „Transilvania” din Brașov

Ioana BOTH, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca

Corin BRAGA, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca

Ion BUZERA, Universitatea din Craiova

Cecilia CĂPĂȚÎNĂ, Universitatea din Craiova

Elena DRAGOȘ, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca

Roberto MERLO, Università degli Studi di Torino

Boriyana MIHAILOVA, St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo

Constantin-Ioan MLADIN, Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia

G.G. NEAMȚU, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca

Nicolae PANEA, Universitatea din Craiova

Liviu PAPADIMA, Universitatea din București

Gabriel POPESCU, Universitatea din Craiova

Mihaela SECRIERU, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Vasile SPIRIDON, Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău

Colecția Logosfera reunește scrieri din sfera științei și a artei limbajului: filozofia limbajului, semiotică verbală și paraverbală, teoria limbii, lingvistică generală și comparată, lingvistici idiomatice, romanistică, românică; fonetică, fonologie, grafematică, ortografie, lexicologie, lexicografie, semantică, morfologie, sintaxă; stilistică funcțională, sociolingvistică, pragmatică, analiza discursului, terminologii, dialectologie, istoria limbii, istoria limbii române literare, onomastică, cultivarea limbii, didactica limbii și a literaturii; teorie literară, critică literară, studii culturale, hermeneutică, exegeză, critică genetică, istorie literară, comparatistică, studii de gen, metodologia cercetării științifice, poezie, proză, eseuri; sub formă de volum individual, unitar sau colecție de studii și articole, tratate, volume colective, volume ale unor sesiuni de comunicări, antologii, crestomații, culegeri, vademecumuri, teze de doctorat, prezentări ale unor proiecte de cercetare etc.

Propunerile de publicare pot fi trimise pe adresa colectialogosfera@yahoo.com.

Lucrările publicabile vor avea ca referenți doi specialiști în domeniile amintite, din țară sau din străinătate, din sau din afara Comitetului științific, și vor fi avizate de coordonatorul colecției.

Irina ALDEA

**Drumul spre culoare –
Studiu poietic/poetic
al corespondenței lui Van Gogh**

**EDITURA UNIVERSITARIA
Craiova, 2013**

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. Elena-Brândușa Steiciuc

Conf. univ. dr. Laura Cîțu

Lect. univ. dr. Florinela Șerbănică

Copyright © 2013 Universitaria

Toate drepturile sunt rezervate Editurii Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ALDEA, IRINA

Drumul spre culoare - Studiu poietic/poetic al corespondenței lui Van Gogh / Irina Aldea. - Craiova : Universitaria, 2013

Bibliogr.

ISBN 978-606-14-0727-9

Apărut: **2013**

TIPOGRAFIA UNIVERSITĂȚII DIN CRAIOVA

Str. Brestei, nr. 156A, Craiova, Dolj, România

Tel.: +40 251 598054

Tipărit în România

I

Când Paul Valéry a susținut la Collège de France celebrul său curs de Poietică, puțini au fost cei care s-au gândit că, din acel moment, muzele se vor întoarce definitiv într-un trecut revolut. Creatorul – om – a început să vadă, cu o limpezime nemaîntâlnită până atunci, că misterul actului de creație poate fi dezlegat dacă îți privești atent și profund sinele. „Opera spiritului nu există decât în act”, a spus Paul Valéry,¹ dezvăluind ceea ce aflase ca scriitor și teoretician despre raportul autorului cu opera sa pe cale de a se face. Această știință și, în același timp, „conștiință” a facerii unei opere, de orice natură ar fi ea, numită *Poietică*, în relație inseparabilă cu teoria despre operă – Poetica – se va dezvolta în secolul XX.

„În perioada modernă, mai ales, caracterizată printr-o acută „prise de conscience” a artistului despre propria-i creație, exemplele abundă: Baudelaire, Appolinaire, Proust, etc. (dar și – pentru a relativiza afirmația noastră – Van Gogh, Klee, Dubuffet, etc.),”² spune Irina Mavrodin.

În continuarea constatării sale, autoarea va ieși din teritoriul strict al literaturii, pe care Paul Valéry și-a construit teoria, adăugând că poietica este : „știința oricărui tip de activitate umană, adică știința al cărei obiect este omul în ipostaza sa de homo faber, indiferent de domeniul în care și-a săvârșit construcția.”³

Această extrapolare a domeniului științei poieticii va demonstra și va confirma rostul și frumusețea acesteia.

Atunci când André Gide afirmă că din toate scrierile lui Gustave Flaubert, cel mai mult îi place corespondența – un excelent document poietic/poetic – este neîndoielnic că a fost cucerit de relatările detaliate și pasionate făcute de autorul romanelor *Doamna Bovary*, *Salambô* sau *Bouvard et Pecuchet* despre geneza acestor cărți.

Tot astfel, scrisorile lui Vincent Van Gogh – cele mai multe adresate fratelui său Theo – deschid larg porțile „atelierului de creație” al unui mare pictor neînțeleș de contemporani.

¹ Valéry, P., *Poezii, Dialoguri, Poetică și Estetică*, Ed. Univers, București, 1989, p. 610

² Mavrodin, I., *Poietică și Poetică*, Ed. Univers, București, 1982, p.17

³ *Idem, ibidem.*

Prins în capcana acelei inexplicabile indiferențe, în momentul în care devine conștient de valoarea lui, Van Gogh oferă cititorilor scrisorilor misterul dezlegat al creației sale.

În 1893, la trei ani după sinuciderea pictorului, extrase din scrisorile sale către fratele său Theo și către pictorul Emile Bernard vor fi publicate în ziarul *Mercure de France*. În 1914, la Amsterdam, scrisorile vor apărea în volum, pentru prima oară. Nimic nu ne împiedică să bănuim că mulți din cei care priveau cu indiferență sau dezaprobare tablourile, închistați în prejudecăți, au început să înțeleagă și „să vadă”.

Scriind în singurătatea quasi-totală în care a trăit, Van Gogh și-a construit cu îndârjire o lume, pe care, mai târziu, tablourile o vor reprezenta în toată amărăciunea, dar și splendoarea ei.

Într-o existență a cărei ostilitate îl apăsa aproape insuportabil, Van Gogh încearcă, uneori, cu o disperare despre care vor vorbi multe din tablouri, și de care nu se sfiește să ne povestească în scrisori, să-și găsească echilibrul. Singurul scop al acestui „echilibru” permanent căutat este creația.

Scrisorile, citite și recitite, ne permit pătrunderea într-un univers pe care, în lipsa lor, nu l-am fi cunoscut niciodată. Se află în ele întrebări și răspunsuri, căutări și împliniri, deznădejde și bucurie – se află în ele tot „mecanismul” subtil care declanșează și finalizează actul de creație. Scrisorile lui Van Gogh sunt exemplare și pot constitui un adevărat document poetic/poetic.

*

În luna august 1872, Van Gogh îi scrie lui Theo prima scrisoare. Ultima este datată 23 iulie 1890. Timp de 18 ani, Van Gogh îi vorbește lui Theo despre căutările lui, despre îndoieli și certitudini, despre cărțile citite, despre persoanele care-i marchează existența și, înainte chiar de a se hotărî să devină pictor, despre pictură.

Dacă, printr-un miracol, Van Gogh ar fi putut să-și recitească toată corespondența, ar fi rămas el însuși uimit de zădărnicia îndoielilor exprimate uneori. Pictorul uriaș care va deveni, exista de la primele schițe, poate neîndemânatic, pe care le făcea. Van Gogh s-a aflat tot timpul pe drumul pe care îl căuta și aici se ascunde secretul oricărei împliniri în artă.

Corespondența lui Van Gogh cu Teo începe în anul 1872. Vincent avea 19 ani și lucrase deja ca vânzător la sucursala din Haga a galeriei de artă Goupil. În 1873 este trimis la Londra unde rămâne până în anul 1876. Van Gogh era foarte tânăr și nimic din afara lui nu avusese până în acel moment un rol de consolidare a cunoștințelor în domeniul picturii. Scrisorile dezvăluie însă, fără echivoc, ceea ce i se întâmpla în acea perioadă viitorului

pictor. Înlăuntrul său, într-un proces a cărui finalitate nu o cunoștea, se producea „acumularea”. Acea acumulare lentă, solidă, selectivă și bogată, a tot ceea ce va constitui mai târziu sursa creației sale. Ceea ce în limbaj tradițional creatorii numeau „inspirație”, nu este altceva decât rezultatul acestei neștiute, dar atât de necesare acumulări care va marca valoarea oricărei creații artistice. Impersonalizarea creatoare, concept considerat ca fiind esența actului poetice, se produce în momentul în care creatorul trăiește marea experiență existențială a descoperirii în sine a unui alt eu, acel eu grație căruia el însuși va fi uimit în timpul procesului de creație.

În unul din capitolele lucrării *Poietică și poetică*, intitulat sugestiv *Impersonalizarea ca raport sinestezic (de analogie) între spațiul existențial și cel scriptural*, Irina Mavrodin definește explicit importanța științei poeticii:

„A descifra în toate articulațiile lui mecanismul prin care conștiința creatoare intră din planul existențial în planul creației artistice (scriptural în speță) ar însemna a descifra ceea ce până în prezent continuă să rămână, chiar și sub raport psihanalitic secretul însuși al genezei operei.”¹

Autoarea se va folosi pentru consolidarea susținerilor sale de mărturiile unor creatori care au comunicat celorlalți propria experiență în cunoașterea actului de creație.

Această experiență studiată minuțios, analizată, va fi folosită mai târziu de teoreticieni la conceptualizarea, la punerea în formulă logică a experienței facerii operei.

În timp, Van Gogh va deveni cel care va mărturisi cu o mare fidelitate modul în care a descoperit lumea creațiilor sale, în care în ultimii ani de viață a folosit culoarea ca mesager al celor mai intense și profunde sentimente.

Privirea este un „instrument” special de lucru al pictorului. Nici Homer, nici Milton, nici Borges (în ultima parte a vieții), chiar dacă lumea exista cu toate atributele ei înlăuntrul lor, nu ar fi putut picta. Acestor creatori de geniu le lipsea privirea, acea privire care absoarbe nu numai forma lucrurilor, ci mai ales culoarea al cărei glas, al cărei limbaj, a cărei poezie imprimă valoarea unui tablou.

Chiar dacă există reguli care-i îndrumă pe pictori, teritoriul nesfârșit al culorilor trebuie parcurs de fiecare, așa cum vârful înzăpezit al Everestului nu poate fi cucerit decât cu propriile-ți forțe.

În perioada petrecută la Londra, ca angajat al firmei Goupil, Vincent începe antrenamentul privirii, fără să știe la ce-i va servi mai târziu. Dacă nu uităm că tânărul Van Gogh avea doar douăzeci de ani, ne va surprinde

¹ Mavrodin, I., *op. cit.*, p. 81

interesul extrem de serios pentru pictură și acuratețea observațiilor. Fără să știe, angajatul firmei Goupil îl purta în sine pe pictorul căruia îi datorăm un nou mod de a privi și gândi lumea în care natura ocupă un loc primordial: „La început arta englezească nu m-a atras deloc; trebuie să te obișnuiești cu ea. Există totuși aici câțiva pictori abili, printre care Millais, cel care a pictat *Hughenotul*, *Ofelia*, ale căror reproduceri în gravură ai face bine să le vezi. Sunt foarte frumoase. Apoi Boughton, din care cunoști *Puritanii ducându-se la biserică*, tablou aflat în Galeria noastră Fotografică. Am văzut unele lucruri foarte frumoase de-ale lui. În plus, dintre cei vechi, Constable, un peisagist care a trăit acum vreo treizeci de ani. E minunat; seamănă puțin cu Diaz și, în același timp, puțin și cu Daubigny. Pe urmă Reynolds și Gainsborough, care au pictat mai cu seamă câteva foarte frumoase portrete de femei. În sfârșit Turner, din opera căruia trebuie să fi văzut și tu unele reproduceri în gravură.”¹

„Continuă să faci plimbări cât mai dese, să iubești natura din toată inima căci acesta e adevăratul mijloc să înțelegi din ce în ce mai bine arta.”²

Când va începe el însuși să picteze, Van Gogh îi va descrie fratelui său fiecare detaliu al tabloului pictat, într-o manieră atât de specială încât reconstrucția scripturală a acestuia va putea spune la fel de mult ca originalul. La începutul corespondenței cu Teo, Van Gogh nu pictează. Din nou, fără să știe, privind tablourile altora, exersează ceea ce mai târziu va face cu cele pictate de el. Le descrie, accentuând elementele care îl impresionează în mod deosebit: „Am văzut ieri expoziția Corot. Printre altele era acolo o pânză: *Muntele Măslinilor*. Sunt fericit că l-a pictat.

La dreapta se vede un pâlcc de măslini cu un cer albastru crepuscular. În arierplan, coline acoperite cu arbuști și câțiva arbori uriași deasupra cărora strălucește luceafărul de seară.”³

„La salon era un tablou frumos: *Sărbătoarea Sfântul Ioan*. Într-o seară de vară, un grup de țărânci tinere dansează cu prilejul sărbătorii. În arierplan, satul, biserica și, deasupra tuturor, luna.”⁴

Înainte de a deveni cu adevărat pictor, Vincent își definește statura de om. Scrisorile îl ajută să-și limpezească gândurile, în măsura în care ne vor ajuta pe noi să-l cunoaștem. Dorința de a sta de vorbă cu „celălalt” este la Van Gogh semnul, unul din semnele unei excepționale alcătuirii sufletești.

¹ Van Gogh, V., *Scrisori*, vol I, Ed. Meridiane, București, 1981, pp. 12-13

² *Idem*, p. 15

³ *Idem*, p. 18

⁴ *Idem*, p. 19

Păreră „celuilalt” va fi permanent importantă pentru el; face parte dintre cei care știi că nu poți ajunge la tine decât prin ceilalți, că nu te poți cunoaște decât cunoscându-i pe ceilalți: „Sunt mulțumit că l-ai citit pe Michelet și că îl înțelegi în felul acesta. O asemenea carte ne învață cel puțin că în dragoste există mult mai multe lucruri decât au obiceiul oamenii să caute. În ce mă privește, cartea aceasta a fost o revelație, și totodată o evanghelie.”¹

Puse în relație cu creația sa, cu schițele și tablourile sale, scrisorile lui Van Gogh ne oferă tulburător de multe elemente limpezitoare. Fiecare scrisoare este un tot în care omul și pictorul se regăsesc esențial.

Fiecare scrisoare se adaugă celeilalte, producând, în final, acea înălțare, care ni-l va dărui pe autorul tablourilor *Noapte înstelată* sau *Lan de grâu cu corbi*.

„A descoperi raporturile ce există astfel între figura creatoare și figura autobiografică înseamnă totodată „a descoperi mecanismele cele mai ascunse care guvernează nașterea operei.”²

Deși, încă din primele scrisori, Van Gogh vorbește permanent despre pictură, este greu de precizat momentul în care devine conștient de propria-i vocație. Vizibil și impresionant este că tânărul bărbat se află permanent în căutarea propriului eu. Cei din jur, suspuși prejudecăților pe care Van Gogh le va urî și le va încălca cu orice preț, nu-l înțeleg și-l dezaprobă. Nimic nu-l împiedică pe Van Gogh să-și rămână credincios; nu se supune convențiilor care – spune el - încorsetează atât viața socială, cât și arta. Vincent face mereu lucruri surprinzătoare care-i miră, îi contrariază și chiar îi revoltă pe cei din jur. El își poartă cu încrâncenare războiul cu cei care îl contrariază, îi contrazic modul deschis, liber de gândi. Atitudinea de frondă în fața celor care îl dezaprobă nu va avea niciodată legătură cu boala de care va suferi la un moment dat.

În tot ce simte, ce gândește și ce face, Van Gogh își devansează contemporanii. În parte, astfel se explică de ce nu a vândut decât un singur tablou în timpul vieții. Se explică, în măsura în care asemenea lucruri pot fi explicate.

Privirea ageră, iscoditoare, nesupusă a lui Vincent scrutează cu interes tot ceea ce este important pentru progres, indiferent că este vorba de istorie, literatură, pictură sau de bunăstarea celor din jur. Această constantă a gândirii lui Van Gogh își menține forța în conștiința eului creator.

¹ Van Gogh, V., *op.cit.*, p. 16

² Mavrodin, I., *op.cit.*, p. 44

În contactul generator de permanente polemici cu părinții, rudele sau anumiți profesori, Van Gogh sesizează cu amărăciune și, adeseori, revoltă, efectul nociv, opus progresului al prejudecăților de orice natura ar fi ele.

În iarna anului 1884, când locuiește cu părinții, tulburat de atmosfera ostilă în care trăia și de impresia că însuși Theo se îndepărtase de el, Vincent îi scrie acestuia o scrisoare emblematică pentru modul în care gândește.

El pune în opoziție personalități marcante ale istoriei, reprezentative fie pentru gândirea progresistă, revoluționară, fie pentru o mentalitate retrogradă și închistată: „Să luăm anul 1848. Cine erau oamenii care se găseau atunci față în față – oameni din aceia pe care îi putem socoti drept figuri reprezentative ale umanității? Guizot, ministru al lui Louis-Philippe, pe de o parte; Michelet și Quinet cu studenții, pe de alta.

Încep cu Guizot și Louis-Philippe. Erau niște oameni răi, niște tirani? Nu tocmai. După părerea mea, erau niște oameni în genul lui Pa, al bunicului și al bătrânului Goupil. În fine, niște oameni foarte venerabili în aparență, cu un aer grav și serios – dar, văzuți ceva mai de aproape, au o înfățișare atât de lugubră, de inexpresivă și de neajutorată, că te-apucă amețeala.”¹

„Să-i luăm, de pildă, pe Michelet și pe Quinet, sau pe Victor Hugo (mai târziu, deosebirea dintre ei și adversarii lor să fi fost chiar atât de mare, sigur că da, dar nimeni n-ar fi crezut așa ceva dacă i-ar fi comparat în mod superficial. Și mie mi s-a părut, pe vremuri, că o carte de Guizot e tot atât de minunată ca una de Michelet. Dar, pe măsura ce înțelegeam care e de fapt situația, mi-am dat seama și de deosebirea dintre ele și, ceea ce e mult mai important, chiar de contradicția dintre ele. Unul se învârtește în cerc și se pierde în imprecizie, pe când celălalt, dimpotrivă, reușește să prindă un reflex din nemărginire”²

Dincolo de îndoială, derută și disperare, Van Gogh a purtat în sine credința în acea nemărginire a spiritului căreia întotdeauna i se datorează libertatea.

Într-un mod ușor de descifrat în textul scrisorilor sale, Van Gogh a iubit, mai mult ca orice libertatea. Această dorință de a nu permite nimănui să-i constrângă sinele, a fost cauza imposibilei acomodări cu „lumea”. În mod aparent paradoxal, dragostei pentru libertate îi va datora, în final, grandoarea tablourilor sale.

O perioadă tulbure pentru cel care avea nevoie de stabilitate și siguranță materială, este cea cuprinsă între anii 1876-1881, când se refugiază în credință, încearcă să studieze pentru a deveni pastor și

¹ Van Gogh, V., *Scrisori*, vol. II, Ed. Meridiane, București, 1981, p. 28

² *Idem, ibidem*

îndeplinește intermitent funcția de predicator. Dorește să se înscrie la Universitatea din Leida și studiază zadarnic cincisprezece luni; nu are puterea să învețe tot ce era necesar pentru a trece examenele. Inteligența lui bogată, aplecată spre lucrurile esențiale respinge, refuză să asimileze sistematic informații sterile, inutile, reci. În schimb, exercițiul funcției de predicator îl face pe artist să pătrundă în lumea oamenilor simpli, muncitori, oprimați de propriul lor destin. Toată viața pictorul s-a simțit apropiat de acest gen de oameni, tocmai pentru că ei păstrează două din valorile creștine foarte importante: răbdarea și smerenia. Van Gogh va picta mereu astfel de oameni și nu va înceta să caute în privirile lor adevărata umanitate.

Toată aceasta ascensiune a lui Vincent spre vârful înțelegerii îi asigură reușita pe care, de altfel, o prevede și care va fi confirmată de posteritate.

„O anumită operă, de exemplu, este rodul unor îndelungate precauții și presupune numeroase încercări, reluări, eliminări și alegeri. Această operă a cerut luni sau chiar ani de reflectare și poate solicita experiența și achiziția unei vieți întregi. Or, efectul operei se va manifesta în câteva clipe”¹, spune Paul Valéry în prima lecție a Cursului de Poetică susținut la Collège de France.

Iată cum, tradusă în limbaj poetic/poetic, această zbatere și neîncetată acumulare de impresii, trăiri și opinii va duce, deloc întâmplător, la crearea unor admirabile tablouri.

Experiența lui Van Gogh la Borinage cuprinde contactul cu aspecte ale vieții nemaiîntâlnite până atunci, în fața cărora sensibilitatea pictorului se ascute, născând reacții pe care nu le putem considera excesive, atâta timp cât izvorăsc din înțelegere și compasiune. În regiunea minieră unde se află, oamenii locuiesc în condiții mizere și muncesc peste măsură, riscându-și viața: „Oamenii sunt analfabeți și foarte ignoranți, dar inteligenți, pricepuți în meserie, plini de curaj și țin la libertatea lor; sunt, în general, mici de statură, au umerii lași și ochii adânc înfundați în orbite.”²

Pictorul va trăi în mijlocul minerilor, mulțumindu-se cu extrem de puțină hrană, va împărți totul cu ei, va ține predici consolatoare, încercând să le facă existența suportabilă. În scrisorile către Theo, paralel cu descrierea întâmplărilor prin care trece, Van Gogh creionează în cuvinte tablouri. Pentru el, tot ceea ce privește capătă semnificații pe care dorește să le transpună, pentru început, în schițe revelatoare. Perioada aceasta când Van Gogh citește și interpretează textele biblice în manieră proprie, care exclude

¹ Valéry P., *Poezii, Dialoguri, Poetică și Estetică*, Ed.Univers, București, 1989, p. 608

² Van Gogh, V., *op.cit*, vol. I, p. 58

dogma, îi consolidează credința, exprimată mai târziu atât în scrisori, cât și în tablouri, că între umanitate și divinitate trebuie pus semnul egalității.

Dacă ne oprim la această perioadă din existența lui Van Gog când, așa cum el însuși spune, nu desenează și nu pictează nimic extraordinar, putem observa că nu se abate nicio clipă de la ideea frecvent exprimată că adevărul trebuie căutat în simplitate. De altfel, de la începutul corespondenței cu Theo, până la sfârșit, întâlnim în scrisorile lui Vincent, ca un leitmotiv, cuvântul simplitate. Pictorul știe că în artă ca și în viață, simplitatea este o formă rafinată a adevăratei bogății de spirit: „Totul este grozav de frumos aici, cu condiția ca ochiul să-ți fie curat și simplu, un ochi pe care să nu-l incomodeze prea multe bârne. Când ai un asemenea ochi, e frumos peste tot.”¹

„Să cerem ca ochiul sufletului nostru să devină simplu; atunci vom fi întru totul simpli, cu desăvârșire simpli.”²

Când într-o scrisoare din 1878 îi „povestește” lui Theo un desen intitulat *La mină*, Van Gogh își dezvăluie, din nou, empatia permanentă față de oamenii care muncesc din greu, în condiții mizere, cei pe care ceilalți, cei privilegiați, îi ignoră sau chiar îi disprețuiesc.

El îi explică lui Theo, își explică lui însuși, că a făcut desenul aproape mecanic, îndemnat de imaginea impresionantă a celor care lucrează din greu la scoaterea cărbunelui. Îi amintește apoi lui Theo unul din adevărurile fundamentale ale Bibliei, acela că lumina strălucește în întuneric, că prin întuneric se ajunge la lumină. Van Gogh, care se folosește nu numai de penel, ci și de cuvinte pentru a crea imagini, îi povestește din nou lui Theo un posibil tablou: „Ciudat spectacol în zilele astea să vezi, seara, către apusul soarelui, cum trec minerii pe un fond de zăpadă. Sunt cu desăvârșire negri când ies la lumina zilei, din subteran, ai spune că-s hornari. Casele lor sunt, în general, mici, de fapt niște colibe; sunt răspândite de-a lungul drumurilor desfundate prin păduri sau pe coastele dealurilor.”³

Regăsim în gândurile acestui tânăr olandez ce va deveni unul din cei mai mari pictori ai sfârșitului de secol, concepția despre oameni și sisteme sociale, exprimată prin scris, de un rus, aflat în plină maturitate creatoare, Lev. N Tolstoi. Privirea lor pătrunde dincolo de aparențe, dincolo de artificialul în care oamenii se complac, superficiali și comozi. Fiul unui pastor olandez și fiul unui conte rus își vor căuta desăvârșirea pe plan uman și artistic prin apropierea de zona umbră a existenței celor umili.

¹ Van Gogh, V., *op.cit.*, vol. I, p. 17

² *Idem*, p. 20

³ *Idem*, p. 54

„Ecrire – résoudre une nebuluse interne”¹ spune Paul Valéry.

În scrisorile lui Van Gogh găsim o permanentă dorință de descifrare a tot ceea ce privirea, rațiunea și sensibilitatea lui acumulează fără încetare. Van Gogh știe foarte bine valoarea, semnificația modului său de a scrie. Atunci când criticul de artă Aurier îl omagiază pe Van Gogh, acesta îi răspunde confirmând că și cuvintele pot fi instrumente cu ajutorul cărora se poate face pictură: „Stimate domnule Aurier, vă mulțumesc mult pentru articolul dumneavoastră din *Mercure de France* care m-a surprins peste măsură. Îmi place nespus, ca operă de artă în sine, găsesc că faceți pictură cu cuvintele.”²

„Faceți pictură cu cuvintele” spune Van Gogh, știind că atunci când el însuși povestea „imagini” nu făcea decât să prefigureze viitoare sau posibile tablouri. Privirea lui Vincent absoarbe tot ceea ce, în jurul lui, înseamnă viață, autentic, adevăr. Ea are un rol complex și se manifestă în diverse etape care preced și pregătesc actul de creație, cât și în actul de creație propriu-zis. „Nu cunosc încă o mai bună definiție a artei ca aceasta: arta este omul adăugat naturii – natura, realitatea, adevărul, cărora artistul le pune în lumină sensul, tâlcul, caracterul, pe care le exprimă, le degajă, le descurcă, le eliberează, le limpezește.”³

„Desenez adesea până noaptea târziu pentru a fixa câteva amintiri și a consolida ideile pe care mi le sugerează aspectul lucrurilor.”⁴

Informația de ordin poietic/poetic pe care o cuprinde acest fragment de scrisoare este prețioasă. Artistul – spune Van Gogh – se adaugă naturii, își asumă rolul de a iscodi realitatea și de a comunica, de a transmite celorlalți tot ceea ce pune în lumină sensul, tâlcul, caracterul acesteia.

Desenul îl ajută să-și fixeze amintirile și să-și consolideze ideile. Într-o afirmație, aparent simplă și spontană, descoperim un fapt poietic/poetic esențial. În procesul creației, artistul valorifică, limpezește, distilează tot ceea ce acumulase anterior, fără o selecție riguroasă. În opera creată rămâne doar ceea ce este necesar pentru a da expresie acelei idei căreia ea, îi este datorată. Vincent constată existența acestui mecanism, îl analizează și i se supune.

Singura formă de îngrădire a libertății, pe care pictorul o acceptă până la sfârșit, este această străduință permanentă de a se supune naturii pentru a-i pătrunde înțelesul în totalitate.

¹ Valéry, P., *Cahiers II*, Edition établie, présenté et annoté par Judith Robinson-Valéry, Paris, Editions Gallimard, Bibliothèque de la Pléiade, 1973-1974, p. 1021

² Van Gogh, V., *op.cit.*, vol. II, p. 378

³ Van Gogh, V., *op.cit.*, vol. I, p. 59

⁴ *Idem*, p. 60

La Borinage Van Gogh este singur. Își asumă, cu o ciudată seninătate acest exil, sperând ca astfel se va cunoaște mai bine. Crede chiar că vitregia soartei căreia îi este supus poate fi o probă de inițiere din care va ieși un om nou. Se străduiește să nu se lase dominat de deznădejde și să vadă în încercările pe care le acceptă, un îndemn spre găsirea libertății depline în raport cu ceilalți; în raport cu cei care i se opun, cu cei incapabili să iasă din cercul sufocant al preconcepțiilor. În același timp, Van Gogh are nevoie de afecțiune și de prețuirea celor din jur, a celor care privesc în aceeași direcție cu el: „sentimentul demnității noastre depinde, în mare măsură, de raporturile noastre cu ceilalți,”¹ îi scrie lui Theo și își dezvăluie vulnerabilitatea, ascunsă, de cele mai multe ori.

Pare a fi credința fermă a celui care vrea să fie iubit și înțeles pentru ceea ce este, nu pentru ceea ce vor ceilalți să fie. Dacă îi privim viața ca artist și ca om (de altfel inseparabile), nu vom găsi niciodată, absolut niciodată, un gest de supunere în fața unor idei în care nu crede. În scrisorile către Theo își apară cu un patos, căruia argumentele îi dau o forță de neînving, credințele.

Ca predicator și ca artist, Van Gogh este obligat să constate efectul dezastruos al unei gândiri mărginite la care accesul propriilor idei este interzis: „Trebuie să știi și tu că, la predicatori, lucrurile stau întocmai ca și la artiști. Există o veche școală academică, cel mai adesea dezgustătoare, samavolnică, nelegiuit de demoralizantă, în sfârșit, și niște oameni purtând drept platoșă o armură de oțel alcătuită din prejudecăți și conveniențe, oameni care, atunci când ajung la cârmă, împart slujbele după bunul lor plac și, datorită unor intrigi de tot felul, caută să-și susțină protejării și să-i înlăture pe cei de bună credință.”²

Pasiunea lui pentru lectură, pe care o alătură pasiunii cu care cercetează tablourile, are ca rezultat o splendidă și originală apropiere între literatură și pictură.

Privirea ascuțită, adâncă a pictorului, recrează textele unora din autorii preferați ca Dickens și Shakespeare, atribuindu-le virtuțile unor adevărate tablouri: „Ar fi așadar o greșeală dacă ai persevera în convingerea că, de pildă, azi aș încerca mai puțin entuziasm în fața unor pânze de Rembrandt sau Millet sau Delacroix sau a unora de indiferent cine, căci lucrurile stau de fapt, dimpotrivă, numai că, vezi tu, există mai multe lucruri asupra cărora trebuie să cugeți și pe care să le iubești, există ceva din Rembrandt în Shakespeare, ceva din Correggio în Michelet, ceva din

¹ Van Gogh, V., *op.cit.*, vol. I, p. 61

² *Idem*, p. 69